

Indeling van het begrip 'schrijven' op verschillende ontwikkelings- en andere niveaus

dr. Ewald Vervaeke, 15 mei 2009

Hierbij kijk ik met een schuin oog naar de verschillende definities in mijn dikke Van Dale. Leeftijdsgrenzen, voor zover aangegeven, zijn ruwe gemiddeldes. Voor fases en hoe die zich tegenover elkaar verhouden (overlappen, verschuivingen ten opzichte van lezen, rekenen en dergelijke) verwijs ik naar mijn boek *Naar school; psychologie van 3 tot 8*, met name hoofdstuk 6.

- a. Op het niveau van fase 11 (3 jaar - 3 jaar en 9 maanden) is er het **vrijvormige schrijven**. Daarin imiteert het kind het handschrift van anderen, met name het zigzaggen zoals dat in uiterste vorm in een woord als 'minimum' voorkomt. Aan het vrijvormige schrijven ontbreken het reproduceren van lettertekens, het conventionele van de lettertekens en de klank-letter-koppeling. In plaats van krassen en krabbelen (fase 5-9) kan het kind nu in of rond één plaats of regelvoerend krabbelen.
- b. Op het niveau van fase 12 (3 jaar en 9 maanden - 4,5 jaar) is er het **eigenfiguurlijke schrijven**. Daarin reproduceert het kind figuren waarin rechte lijnen en kringen kunnen voorkomen. Deze kunnen ontleend zijn aan de lettertekens van het conventionele schrift van de omgeving, maar dat is niet noodzakelijk. Doorslaggevend is dat de klank-letter-koppeling erin ontbreekt en er dus geen woorden of teksten ontstaan die communicatief zijn in de omgang met anderen.
- c. Op het niveau van fase 13 (4,5 - 6,5 jaar) is er het **spiegelbeeldige schrijven**. (Een juistere term zou volgens mij 'projectief schrijven' zijn.) Daarin ontleent het kind zijn lettertekens stelselmatig aan de lettertekens van zijn omgeving, in ons geval dus het Latijnse schrift. In beginsel is het kind in staat tot de klank-letter-koppeling, maar het spiegelt lettertekens, het verwisselt binnen één woord letters en het kan noodzakelijke lettertekens weglaten en overbodige toevoegen (vanwege het deel-voor-geheel-lezen, zoals van RUG als /rutger/, en het niet zelf verbeteren daarvan). Ook neemt het kind de drie schrijfzones niet in acht.
Omdat het spiegelbeeldige schrijven strikt genomen slechts op het vlak van afzonderlijke letters conventioneel is (afgedacht van het eventuele spiegelen van afzonderlijke letters), beperkt dit schrijven zich tot afzonderlijke letters en is het op zins- en tekstniveau niet communicatief. Al het overige zijn van buiten geleerde 'etiketten'. (Het hier gestelde geldt voor kinderen die in fase 13 auditieve analyse krijgen in de vorm van hakken, rijmen, wisselrijtjes en dergelijke. Is dat niet het geval, dan geldt het gestelde op het vlak van lettergrepen en nog niet op dat van afzonderlijke letters. Dit is gebleken in het onderzoek van de Argentijnse psychologen Emilia Ferreiro en Ana Teberosky: fase-13-kinderen menen dat er /palo/ (bal) kan staan als ze AO hebben geschreven.)
- d. Op het niveau van fase 14 (6,5 - 8,5 jaar) is er het **conventionele of technische schrijven**. (Vooraf 'technisch schrijven' heeft mijn voorkeur vanwege de grondbetekenis van 'techniek' als 'wat betreft de handvaardigheid'. Zie het Griekse 'technè' dat aanvankelijk 'timmermansvaardigheid' betekent, dan 'metaalbewerkersvaardigheid' en weer later allerlei andere vaardigheden insluit, zelfs 'geneesheervaardigheid': 'technè iatrikè'. 'Technikos' betekent 'wat betreft de handvaardigheid' - ons woord 'techniek' komt daar vandaan.) Het kind maakt zich nu, met inachtneming van de drie zones, de lettertekens ontspiegeld eigen, het verwisselt binnen woorden geen letters en laat van klankzuivere woorden geen lettertekens weg en voegt er geen aan toe. Wanneer het een fout maakt, herstelt het zichzelf. Wat de aanvangsleeftijd betreft, met '6,5 jaar' (als gemiddelde) wordt niet bedoeld dat er dan meteen met handschriftontwikkeling begonnen dient te worden en zeker niet met alle aspecten daarvan. Ik kan me voorstellen dat schrijfdocenten binnen deze fase verschillende stappen zouden willen aanbrenge
- e. Het conventionele of technische schrijven kan men zo mooi mogelijk trachten te doen en zelfs tot kunstvorm laten worden. In dat geval is er sprake van het **kalligrafische, artistieke of schoonschrijven**. In beginsel hoeft er in het kalligrafische schrijven niets meegedeeld te worden.
- f. Wanneer het fase-14-kind in zijn moedertaal schrijfonderwijs ontvangt, zijn zijn voortbrengselen ook communicatief van aard. Nodig is dat niet. Een fase-14-kind is ook in staat een tekst in een taal die het niet beheerst, te reproduceren, ook als die taal een ander schrift gebruikt dan het schrift dat het zich eigen heeft gemaakt, zoals het Cyrillische of het Thaise. Een bijzondere vorm lijkt me dan ook het **communicatieve of stellende schrijven**. Daarin wordt het conventionele of technische schrijven gebruikt om iets mee te delen. Dat kan iets feitelijks zijn, iets persoonlijks, iets tussenpersoonlijks, maatschappelijks, politieks enzovoort, iets paranormals, iets metafysisch of iets fictiefs - de inhoud doet er in feite niet toe en de vorm (proza, poëzie) ook niet.

g. Het communicatieve schrijven kan men naar de vorm en/of inhoud zo mooi mogelijk proberen te doen en daarin kan men naar het gevoel van anderen in meerdere of mindere mate zijn geslaagd. Ik noem dat het **literaire of stilistische** schrijven.